

॥ श्रीवीतरागाय नमः ॥

बालबोध जैनधर्म

भाग १ लो.

1923

कर्ता-

9-8-19

शान् दयाचन्द्र गोयलीय जैन बी. ए.

अनुवादक अने प्रकाशक-

मुळचंद कसनदास कापडिया,

दि० जैन पुस्तकालय, चंदावाडी-सुरत.

[वृत्ति बीजी] वीर सं. २४४९ [प्रत १०००]

“जैनविजय” प्रिन्टिंग प्रेस, सपाटिया चकला-
सुरतमां मुळचंद कसनदास कापडियाए छाप्युं.

किं० रु० ०-०-९.

२०७८

એ તો જાણીતું છે કે બાલકોનું હૃદય ઘણું કોમલ હોય છે જેથી જે વાત ન્હાનપણમાં છોકરાઓનાં હૃદયમાં ઉતારી દેવાય છે તેને તેઓ જિંદગી સુધી ભૂલતા નથી, એ માટે ધર્મનું શિક્ષણ આપવામાં ઘણીજ કાઠજી રાખવી જોઈએ અને ન્હાનપણથીજ તેઓને દરેક વિષય સારી રીતે સમજાવવો જોઈએ અને એ માટે સૌથી સારો રસ્તો એજ છે કે ચોપડીમાંથી ઉદાહરણો વડે મોઢેથી શિક્ષણ આપવું કે જેથી સાધારણ રીતે બાલકો સમજી જશે અને તેમનું મન પણ મળવામાં લાગશે.

આ પહેલા ભાગમાં બતાવેલા જીવ, અજીવ, ત્રસ અને સ્થાવરના ભેદો છબીઓ તથા ચિત્રોદ્ધારા તથા બીજી વસ્તુઓથી સમજાવવા જોઈએ અને દરેક પાઠ પુરો થાય કે તેની નીચે આપેલા સવાલો અથવા એવા બીજા સવાલો વિદ્યાર્થીઓને પૂછવા તેમજ સમજાવવા જોઈએ.

લેખક ।

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[गुजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक १०९(-९) वर्गीक

पुस्तकानुं नाम लच्छल्लय जेन दाम

विषय म : ८४१ : ५३

॥ श्रीवीतिरागाय नमः ॥

वाळवीध जैनधर्म

मग पहेलो.

पाठ पहेलो.

णमोकार मंत्र.

गाथा-

णमो अरहंताणं, णमो सिद्धाणं, णमो आहरीयाणं ।

णमो उव्वज्झायाणं, णमो लोए सव्वसाहूणं ॥ १ ॥

अर्थ:-अरहंतोने नमस्कार हो, सिद्धोने नमस्कार हो, आचार्योने नमस्कार हो, उपाध्यायोने नमस्कार हो तथा लोकमां सर्वे साधुओने नमस्कार हो.

णमोकार मंत्रनो महिमा.

एसो पंच णमोपारो, सव्वपाक्कणसणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं होइ मंगलं ॥ २ ॥

अर्थ-आ पांच नमस्कार मंत्र सर्वे पापोनो नाश करनार छे अने सर्वे मंगलोमां पहेलुं मंगल छे.

१ णमुक्कारो तथा णमोक्कारो पण पाठ छे.

पांच परमेष्ठानां नाम-अर्हत, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय अने सर्वसाधु ए पांचने पंच परमेष्ठी कहे छे.

સવાલો—

- ૧ ળમોકાર મત્ર શુદ્ધ બોલો.
- ૨ આ મંત્રનો મહિમા શું છે ?
- ૩ આ મંત્રમાં કેટલા અક્ષર છે ?
- ૪ આ મંત્રમાં કોને કોને નમસ્કાર કર્યા છે ?

પાઠ વીજો.

વર્તમાન ચોવીસ તીર્થકરોનાં નામ.

૧ ઋષભનાથજી,	૧૩ વિમલનાથજી,
૨ અજિતનાથજી,	૧૪ અનન્તનાથજી,
૩ સંભવનાથજી,	૧૫ ધર્મનાથજી,
૪ અમિનન્દનનાથજી,	૧૬ શાંતિનાથજી,
૫ સુમતિનાથજી,	૧૭ કુન્થુનાથજી,
૬ પદ્મપ્રભુનાથજી,	૧૮ અરનાથજી,
૭ સુપાર્શ્વનાથજી,	૧૯ મલ્હિનાથજી,
૮ ચન્દ્રપ્રભુનાથજી,	૨૦ સુનિસુવ્રતનાથજી,
૯ પુષ્પદન્નનાથજી,	૨૧ નમિનાથજી,
૧૦ કીતલનાથજી,	૨૨ નેમિનાથજી,
૧૧ શ્રેયાંસનાથજી,	૨૩ પાર્શ્વનાથજી,
૧૨ વાસુપૂજ્યનાથજી,	૨૪ મહાવીરનાથજી,

આમાંથી ઋષભને આદિનાથ, પુષ્પદંતને સુવિધિનાથ અને મહાવીરને શ્રીવર્ધમાન, સન્મતિ, અતિવીર અને વીર પણ કહે છે.

ચોવીસ તીર્થકરોના ચિહ્ન.

૧ વઢદ, ૨ હાથી, ૩ ઘોડો, ૪ વાંદરો, ૫ ચક્રવો,
૬ કમઢ, ૭ સાથીયો, ૮ ચેંદ્રં, ૯ મગર, ૧૦ કલ્પવૃક્ષ,
૧૧ ગેંડો, ૧૨ પાહો, ૧૩ સુવર, ૧૪ સાહુડી, ૧૫ વજ્રવંદ, ૧૬ હરણ,
૧૭ વક્રો, ૧૮ માછલી, ૧૯ કઢચ, ૨૦ કાચવો
૨૧ રાતું કમઢ, ૨૨ શંસ, ૨૩ સર્પ, ૨૪ સિંહ.

સવાલો-

૧. પાંચમા, દશમા, વીસમા અને ચોવીસમા તીર્થકરનાં નામ કહો ?

૨. વધું મઢીને તીર્થકર કેટલા છે ? તથા પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરનું નામ શું છે તે કહો ?

૩. એવા કયા કયા તીર્થકર છે કે એનાં નામ એકથી વધારે છે ?

૪. સુવિધિનાથ કેટલામા તીર્થકર છે ? એના પહેલાના તીર્થકરોનાં નામ કહો ?

૫. તીર્થકર ચોવીસજ હોયે છે કે વધારે ઓછા પણ હોય છે ?

૬. ચંદ્રપ્રભ, વિમલનાથ, મલ્લિનાથ અને વાસુપૂજ્ય એ તીર્થકરોના ચિહ્નો કયાં કયાં છે તે કહો ?

પાઠ ત્રીજો.

—૧૩— જીવ અને અજીવ. —૧૪—

જીવ-એને કહે છે કે જેમાં જીવ હોય, જે જીવતો હોય અને જેમાં જાણવાની શક્તિ હોય. જેમકે-પુરુષ (મરદ), સ્ત્રી, (બાથડી), ઘોડા, ચઢદ, કીડી, મંકોડા વગેરે. ભાવાર્થ-જગતમાં આપણે જેટલા પુરુષ, સ્ત્રી, પશુ પક્ષી કીડી, મંકોડા વગેરેને જ્ઞાતા, પીતા, ફરતા, હરતા देखिए છીએ તે બધામાં જીવ છે.

અજીવ-એને કહે છે કે જેમાં જીવ હોતો નથી, જેમકે-સુકી માટી (મંટોડી), ઈંટ, પથ્થર, લાકડું, ટેબલ, ચુરશી, કલમ, કાગલ, ટોપી, રોટલી, બાટી વગેરે.

જીવના ભેદ.

જીવ બે પ્રકારના હોય છે, એક મુક્ત જીવ અને બીજા સંસારી જીવ.

૧. મુક્ત જીવ એને કહે છે કે જે સંસારથી મુક્ત થઈ ગયા છે એટલે જેનો મોક્ષ થઈ ગયો છે અને જેણે સદાને માટે સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે અને જે કદિ પણ સંસારમાં ફરીથી આવતા નથી તે.

૨. સંસારી જીવ તે છે કે જે સંસારમાં ભ્રમણ કરી રહેલા છે અને જન્મમરણનાં દુઃખ સહન કરી રહેલા છે. સંસારી જીવ બે પ્રકારના હોય છે—
૧ અસજીવ, ૨ સ્થાવરજીવ.

અસજીવ એને કહે છે કે જે પોતાની ઇચ્છાથી ચાલતા ફરતા હોય, બેસીતા હોય, ન્હાશતા હોય તથા સ્વાવાનું શોષતા હોય. એટલે—ચેદન્દ્રિય, અણ-દ્વિન્દ્રિય, ચારદ્વિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવ । જેમકે—ઇયલ, કીડી, માંચી, વાંદા, ઘોડો, બલ્લદ, મનુષ્ય વગેરે.

સ્થાવરજીવ એટલે એકેન્દ્રિય જીવ એને કહે છે કે જે ઉપજે છે, વધે છે અને મરે છે પરંતુ પોતાની મેલે હાલી ચાલી શકતા નથી. જેમકે—પૃથ્વી, (જમીન), અપ (પાણી), તેજ (અગ્નિ), વાયુ (હવા), વનસ્પતિ (શાક વગેરે).

સવાલો—

૧. શાક, ઝંદર, પોપટ, વાઘ, સમડી, હાથી, ઘોડો, જોડા, બકરી, રુપિયા, પવન, દીવો, કાગલ, કેરી, પાન, કાન, ગાડી, ઘોડી, સાડી, દાઢી, હાડકાં ચામડાં, વાલ, દાલ, અને તરવાર આ વસ્તુમાં જીવ કોણ છે અને અજીવ કોણ છે ?

૧. ત્રસ અને સ્થાવરમાં શું ભેદ છે તે ઉદાહરણ આપીને બતાવો.

૨. ત્રસ જીવ કેટલા અને કયા કયા છે ?

૩. સ્થાવર જીવ કેટલા પ્રકારના અને કયા કયા છે ?

૫. હાથી, પ્રાણી, ઘોડો, હવાં, કૂતરો, બિલાડી, દેવતા (અમિ) અને કેરી આ બીજીમાંથી ત્રસ કયા છે અને સ્થાવર કયા છે ?

૬. મુક્ત જીવ સંસારમાં આવે છે કે નહીં ! શું તમે જેટલા જીવ જુઓ છો તે બધા સંસારી છે ?

પાઠ ચોથો.

→❖ ઇન્દ્રિઓ. ❖←

ઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેની મારફતે જીવ ઓઠ્ઠાથી શકાય. તે ઇન્દ્રિયો પાંચ હોય છે-૧. સ્પર્શનઇન્દ્રિય અર્થાત્ સ્વચ્છા [ચામડી]. ૨. રસના-ઇન્દ્રિય એટલે જીભ. ૩. ગ્રાણઇન્દ્રિય એટલે નાક. ૪. ચક્ષુઇન્દ્રિય એટલે આંખ. ૫. કર્ણઇન્દ્રિય એટલે કાન.

સ્પર્શનઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેને અડકવાથી હલકું, ભારી, લુલું, થીકણું, કોમલ, કઠણ, ઠંડું, ગરમ વગેરેનું જ્ઞાન થાય. જેમકે-દેવતાને અડકવાથી ગરમ અને પાણીને અડકવાથી ઠંડું માલમ પહે છે વગેરે.

રસનાઇન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી સ્વાદો, મીઠો, સ્વારો, કઠવો, તીવ્રો, કષાયલો [કટાણો] રસનું [સ્વાદનું] જે જ્ઞાન થાય તે. જેમકે-વેંડો ચાલવાથી મીઠો, લીમડાનાં પાંદડા કઠવાં, મરચાં

તીણાં અને લીંબુ છાટા માલૂમ પડે છે.

ગ્રાણહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી સુગંધ (સ્વશબો) અને દુર્ગંધ (બદબો) નું જ્ઞાન થાય છે તે. જમકે ગુલાબ, કેવડાના ફૂલોથી સુગંધ અને ગ્યા-સતેલના તેલથી દુર્ગંધ આવે છે.

ચક્ષુહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી કાઢો, પીઢો, વાદળી, લાલ અને સફેદ રંગનું તથા આ રંગોની મેલવણીથી અનેક પ્રકારના રંગોનું જ્ઞાન થાય છે તે. જેમકે દૂધ, દહીં, ચાંદી સફેદ છે, કોયલા કાઢા છે અને લોહી લાલ છે. સોનું પીઢું અને મોરની પાંચ વાદળી છે.

કર્ણહિન્દ્રિય-એને કહે છે કે જેનાથી આદમી, જાનવર વગેરેનો અવાજ જાણી શકાય છે તે.

સવાલો—

૧—ઇન્દ્રિયો કેટલી હોય છે તેનાં નામ કહો ?

૨—ત્રીની અને પાંચમી ઇન્દ્રિયથી શું જાણી શકાય છે ?

૩—સૂઘવું અને જોવું એ કઈ કઈ ઇન્દ્રિયનું કામ છે ?

૪—કીડીને માંસ હોતી નથી ત્યારે તે મીઠાઈ વગેરેની પાસ કેવી રીતે ચાલી જાય છે ?

૫—એક જાનવરની પાસ બંદૂક ફોડી ત્યારે તે ઝડપું નહીં, આનું શું કારણ છે ? એવું કયું જાનવર છે ?

૬—ઇન્દ્રિય વગર જીવ હોઈ શકે કે નહીં ?

પાઠ પાંચમો.

❧ પાંચ પ્રકારના જીવ. ❧

એકેન્દ્રિયજીવ-એને કહે છે કે જેને માત્ર એકજ સ્પર્શનન્દ્રિય હોય છે. જેમકે-માટી, પાણી, અગ્નિ, પવન, ફલ, ફૂલ વગેરે.

બેહન્દ્રિયજીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન અને રસના આ બે હન્દ્રિય હોય. જેમકે-ફળ, કીણાં, મૂંડ, શંખ, અલસિયા, છીપ વગેરે.

ત્રણહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન, રસના અને ગ્રાણ આ ત્રણ હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે-કીડી, કીડા, માંકડ, મંકોડા, જૂ વગેરે.

ચારહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને સ્પર્શન, રસના, ગ્રાણ અને ચક્ષુ આ ચાર હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે ભમરો, માસી, મચ્છર, તીડ, કરોઢીયો વગેરે.

પાંચહન્દ્રિય જીવ-એને કહે છે કે જેને પાંચ હન્દ્રિયો હોય છે તે. જેમકે-દેવ, નારકી, મનુષ્ય, પશુ વગેરે.

સવાલો-

૧. માસી, વઢદ, કૂતરો, સાપ, કીડી, ફળ, છીપ, હાથી, દેવતા અને પાણી-આ જીવોને કઈ કઈ હન્દ્રિયો હોય છે.

૨. ચાર હન્દ્રિય જીવોમાં બે હન્દ્રિય જીવોથી શું વધારે છે?

૩. જે જીવને આંખ હોય છે તે જીવને નાક હોય છે કે નહીં અને જે જીવને નાક હોય છે તેને આંખ હોય છે કે નહીં ?

૪. તમને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો છે ? સ્થાવર જીવને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો હોય છે ?

૫. એક માણસ જન્મથી આંધળો ઉત્પન્ન થયો હોય છે તો કહો કે તેને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો છે ?

૬. મૂંગા અને બહેરા મનુષ્યમાં શું ફેર છે ?

૭. કઈ ઇન્દ્રિય તમને વધારે કામમાં આવે છે અને કઈ ઇન્દ્રિય તમને વધારે ગમે છે ?

૮. અમે એક એવો મનુષ્ય જોયો કે જેને જીભ, આંખ, કાન કઈ પણ નહોતું તો કહો કે અમારું કહેવું સાચું છે કે નહીં ?

૯. જ્યારે મનુષ્યને પાંચે ઇન્દ્રિય હોય છે તો બહેરાં, મૂંગાને માણસ કહેવો જોઈએ કે નહીં ?

૧૦. ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવ થવું સારું છે કે ચાર ઇન્દ્રિય જીવ ?

❖ ઉપયોગી શિખામણો. ❖

૧. મળવામાં મન લગાડો.
૨. મોટા પુરુષોને માન આપો.
૩. નિત્ય સારું જ બોલો.
૪. કદાચ વગર કોઈ વસ્તુ લો નહીં.
૫. કોઈનું પણ મન દુઃખવો નહીં.
૬. સર્વેની સાથે મીઠાં વચન બોલો.
૭. શરીર હમેશાં સાફ રાखો.
૮. પાણી બેવડે ગળણેથી ગાઠીને પીઓ.
૯. માઈ ઢહેનો સાથે હેત રાखો.
૧૦. વધાને 'જી' કહીને વિનયથી બોલાવો.
૧૧. સવારમાં ઊઠી ળમોકાર મંત્ર અને સ્તુતિ મળી જાઓ.
૧૨. બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાઠો.
૧૩. લાલંચ કદિ પણ કરો નહિં.
૧૪. માંસ, મધ અને દારુને કદી અડકો નહીં.
૧૫. રાત્રિ ભોજન (રાત્રે જમવું) કદિ પણ કરો નહીં.
૧૬. મા બાપ અને ગુરુ સાથે વિનયથી વર્તો.
૧૭. કોઈની ચાડી (ચુગલી) ફેરવી નહીં.

